

Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools

journal homepage: <http://farplss.org>
doi: 10.33531/farplss.2019.4.13

ISSN 2313-7525

Adaptation potential of the personality as an aspect of human health

L. Zlatova

Odessa I.I. Mechnikov National University, Ukraine

Article info

Received 04.05.2019

Accepted 30.08.2019

Odessa I.I. Mechnikov
National University, Ukraine

Златова, Л.С. (2019).
Адаптаційний потенціал
особистості як аспект
цілісного здоров'я людини.
Fundamental and applied
researches in practice of
leading scientific schools, 34
(4), 92–95.

Zlatova, L. (2019). Adaptation potential of the personality as an aspect of human health. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 34 (4), 92-95.

The article deals with different categories of personality potential definition, explanations provided for the differences in concepts, it explains the impact of each type of potential on the person, depending on the needs. The classification of potentials, the so-called "flower of potentials", is proposed. Comparison of potentials with respect to definitions of adaptation potential and potential in general is considered and compared. It is also noted that human potential is an interdisciplinary term. Potential is an important component of holistic human health and has an impact on quality of life.

Keywords: *adaptation potential; personal potential; potential; adaptation; personality.*

Адаптаційний потенціал особистості як аспект цілісного здоров'я людини

Л.С. Златова

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті розглядаються різні категорії визначення потенціалу особистості, надані пояснення щодо різниці у поняттях, пояснюється вплив кожного з видів потенціалу на людину в залежності від потреб. Запропонована класифікація потенціалів, так звана "квітка потенціалів". Розглянуті і порівняні різновиди потенціалів відносно визначень адаптаційний потенціал і потенціал взагалі. Також зауважено, що людський потенціал є міждисциплінарним терміном. Показано, що потенціал є важливою складовою цілісного здоров'я людини і має вплив на якість життя.

Ключові слова: *адаптаційний потенціал; особистісний потенціал; потенціал; адаптація; особистість.*

Вступ

Ще за часів неklasичного етапу в психології спостерігався розвиток таких понять як діяльність, саморегуляція, сенс, часова перспектива, потенціал [6, с.46]. Відомо, що К.Гольдштайн писав в 30-х роках ХХ віку про природжені потенції, що закладені в організмі людини. Ця ідея отримала два напрями розвитку: в теоріях самоактуалізації, що визначило рух

гуманістичної психології і розвиток "потенціалізму" (термін В.Франкла), що вплинув на розвиток психології особистості. Згідно розвитку першого напрямку, А.Маслоу, К.Роджерс, Ш.Бюлер, С.Джурарл приписували людині задані потенції, позитивні за своєю суттю, які актуалізуються в процесі розвитку[9]. Багато пізніше, С.В.Павлов, А. Ю. Клапоушак, Д. М. Барановський. І.О.Криворучко вивчаючи особистісний адаптивний потенціал припустили, що він як інтегральна характеристика психічного розвитку формується в

Volume 34, Number 4, 2019

процесі онтогенезу людини на основі генетично обумовлених індивідуальних характеристик [7].

Мета статті - розглянути і проаналізувати види потенціалів та їх вплив на особистість.

Теоретичні засади дослідження

У загальному сенсі «Потенціал» є силою, що проявляється у відомих умовах, в життєвій термінології "потенціал, це те, що допомагає досягти успіху або визначеного рівня життя і діяльності". У гуманітарних науках «потенціал розглядається як джерело прихованих можливостей для досягнення цілей, як спрямованість, цінність, що надає людському життю, і сенс» [6, с.47]. Актуальні дослідження спрямовані на вивчення людського потенціалу, психофізіологічного потенціалу, професійного потенціалу, інтелектуального потенціалу, особистісного потенціалу, адаптаційного потенціалу.

Людський потенціал є міждисциплінарним терміном, який визначають залежно від галузі наукового знання. Так, наприклад, економіст Т.І. Заславська, людський потенціал називає "готовністю і здатністю національної спільноти до активного саморозвитку, своєчасної і адекватної відповіді на множинні виклики зовнішнього середовища і успішної конкуренції з іншими суспільствами" [3]. У структурі людського потенціалу Т.І. Заславська виділяє чотири взаємозв'язаних, але відносно самостійних компонента: соціально-демографічний, соціально-економічний, соціокультурний і діяльнісний [3]. Соціолог О.І.Іванов вважає ядром людського потенціалу - людські здібності і визначає людський потенціал – як особливого роду соціально-біологічну цілісність, яка по своїй структурі включає наступні основні компоненти: демографічний; освітній; трудовий; культурний; громадянський; духовно-моральний компоненти та компонент здоров'я [4]. О.В.Панькова, співробітниця Інституту соціології НАН України, посилаючись на Т.І. Заславську, вважає, що людський потенціал є інтегральною характеристикою життєздатності суспільства (країни, держави) як суб'єкта власного відтворення, розвитку і взаємодії з іншими суспільствами [3]. Для вимірювання розвитку людського потенціалу, як зазначає О.В. Панькова, в практиці міжнародних порівнянь використовується інтегральний показник Індекс людського розвитку, який утворюється з трьох параметрів (оцінки рівня життя, рівня освіти й очікуваної тривалості життя). Цей індекс дозволяє визначити відносний рівень розвитку людського потенціалу країн, який, безумовно, формується під впливом процесів, що відбуваються в економіці та навколишньому середовищі [8]. Український економіст Г. М. Гузенко характеризує людський потенціал як накопичений населенням запас фізичного і морального здоров'я, загальнокультурної та професійної компетентності, творчої, підприємницької та громадянської активності, що реалізуються в різноманітних сферах діяльності, а також у структурі потреб [1].

Результати та обговорення

В психології одним з напрямків, що розвивається є напрямок, пов'язаний з особистісним потенціалом. Д.О.Леонтьєв стверджує, що поняття потенціал особистості було запропоновано філософом М.С.Каганом. За думкою М.С. Кагана [10], у структурі особистості можна виділити п'ять потенціалів:

1. Гносеологічний потенціал особистості. Він характеризується об'ємом, якістю інформації, яку має в розпорядженні особистість: знання про зовнішній та соціальний світ, самопізнання і залежить від природного розуму, вченості, досвіду особистості.

2. Аксиологічний потенціал особистості. Визначається набутою нею в процесі соціалізації системою ціннісних орієнтацій - її ідеалами, життєвими цілями, переконаннями і спрямуваннями, як єдністю свідомості особистості і її самосвідомості.

3. Творчий потенціал особистості. Характеризується отриманими нею і самостійно виробленими вміннями, здібностями до дій, до праці, творчої і (чи) руйнівної, продуктивної і репродуктивної, а також мірою їх реалізації в тій або іншій сфері діяльності.

4. Комунікативний потенціал особистості. Визначається мірою, формами її товарищескості, характером і міцністю контактів з іншими людьми, змістом міжособистісного спілкування, виражається в соціальних ролях.

5. Художній потенціал особистості. Визначається змістом, інтенсивністю її художніх потреб і тим, як вона їх задовольняє [10]. У сучасній психології розрізняють декілька форм адаптаційного потенціалу особистості. Так, М.І. Шевандрін вважає, що особистість характеризується п'ятьма потенціалами: пізнавальним, духовно-моральним, творчим, комунікативним і естетичним, які грають роль значимих детермінант спрямованості.

В.О. Анан'єв в докторській дисертації «Психологічна адаптація і компенсація при захворюваннях внутрішніх органів» запропонував універсальну профілактичну модель "Квітка потенціалів", яка складається з семи основних потенціалів(компетенцій), що представляють різні аспекти цілісного здоров'я людини: інтелектуального, особистісного, емоційного, фізичного, соціального, креативного і духовного. Інтелектуальний потенціал або потенціал розуму, за В.О. Анан'євим, розкриває здатність людини розвивати інтелект і уміння їм користуватися. Розвиток цієї компетенції відноситься до уміння користуватися інтелектом. Потенціал волі або особистісний аспект здоров'я розкриває здатність людини до самореалізації; уміння ставити цілі і досягати їх, вибираючи адекватні засоби. Розвиток вольової компетенції включає формування навичок ухвалення рішень, уміння сказати "ні", постійно за себе, визначити і нести відповідальність за себе, свої дії, свій вибір, навички постановки тактичних і стратегічних цілей життя. Потенціал почуттів або емоційний аспект здоров'я це здатність людини виражати свої почуття, розуміти і приймати почуття інших. Згідно з думкою В.О. Анан'єва, цей потенціал відповідає за підвищення рівня емоційного інтелекту. Потенціал тіла або фізичний аспект здоров'я це здатність розвивати фізичну

складову здоров'я, "усвідомлювати" власну тілесність як властивість своєї особи. Тілесний інтелект, пише вчений, - це тонка рефлексія, диференціація у своєму тілі різних модальностей (візуальних, слухових, тактильних, нюхових, смакових відчуттів) і використання цієї здатності в підвищенні рівня культури живлення, зайнятті спортом, рівня задоволення в сексуальних стосунках. Громадський потенціал або соціальний аспект здоров'я це здатність людини оптимально адаптуватися до соціальних умов; прагнення постійно підвищувати рівень культури спілкування, соціального інтелекту, комунікативної компетентності, надбання почуття приналежності до усього людства. В.О. Анан'єв відмічає, що «здорове» спілкування між людьми може бути у разі, якщо партнери чесні, неформальні в спілкуванні, розкривають свій внутрішній світ, прихильно взаємно обмінюються ресурсами (часом, грошима, інформацією, почуттями). Наступний потенціал - креативний або творчий аспект здоров'я. Це здатність людини до активності, уміння творчо самовиражатися в життєдіяльності, виходячи за рамки обмежувачих стандартних знань. Креативна компетентність - це, передусім, пізнання і творення себе через різні засоби, у тому числі і через мистецтво, розвиток в собі творчій гнучкості в адаптації до світу. У "поле креативності" інтегруються усі три рівні організації людини: когнітивний, емоційний, поведінковий. Розкриття цього потенціалу - це можливість виразити себе оригінальним розумом, почуттями, емоціями, відчуттями, поведінкою. Останньою пелюсткою, але стержнем на якому росте «Квітка Потенціалів» є духовний потенціал або духовний аспект здоров'я. Духовна компетентність - це здатність утілювати вищі цінності в життя, гармонія особистості. Отже, на думку В.О. Анан'єва, гармонійне розкриття усіх компетенцій складає основу для опису "холістичного здоров'я" людини. "Розкриття ж окремих компетенцій (потенціалів особи) свідчатиме про наявність "фрагментарного здоров'я" (гіпертрофованій розвиток одних і гіпотрофоване існування інших) [2]. К.О. Абульханова, Л.І. Анциферова, Б.С. Братусь, D.G. Muers також роблять акцент на духовно-моральному потенціалі особистості, який сприяє подоланню життєвих протиріч.

Д.О. Леонтьєв і Л.А. Александрова, А.І. Гусєв, О.Ю. Мандрікова, Є.М. Осін, О.І. Расказова та інші вчені розробляють теорію, методичні і методологічні питання особистісного потенціалу. Але у колективній монографії «Особистісний потенціал: структура і діагностика» зустрічаються декілька визначень особистісного потенціалу, що свідчать про незавершеність процесу операціоналізації. Так, на с. 7 особистісний потенціал є «Інтегральною характеристикою рівня особистісної зрілості, а головним феноменом особистісної зрілості і формою прояву особистісного потенціалу є феномен самодетермінації [6, с. 7]. Далі Д.О. Леонтьєв зазначає, що «особистісний потенціал відображає міру подолання особою заданих обставин, кінець кінцем подолання особою самої себе [6, с. 7]. На с.8. вчений особистісний потенціал визначає як "інтегральну системну характеристику індивідуально - психологічних особливостей, що лежить в основі здатності особистості

виходити із стійких внутрішніх критеріїв і орієнтирів у своїй життєдіяльності і зберігати стабільність смислових орієнтацій, ефективність діяльності на тлі тисків і зовнішніх умов, що змінюються. Це здатність особистості проявляти себе в якості особистості, виступати автономним саморегулюємим суб'єктом активності, що робить цілеспрямовані зміни у зовнішньому світі і що поєднує стійкість до дії зовнішніх обставин і гнучке реагування на зміни зовнішньої і внутрішньої ситуації" [6, с.8]. А вже на с. 409-410 Д.О. Леонтьєв і Є.М. Осін особистісний потенціал визначають як «неспецифічну систему стійких, але таких, що піддаються цілеспрямованому розвитку і зміненню індивідуально-психологічних характеристик, пов'язану з успішністю діяльності в ситуація невизначеності, досягнення і тиску і релевантну завданням вибору і здійснення діяльності в умовах, що змінюються [6, 409]. Далі: «Особистісний потенціал є індивідуально-специфічним набором адаптивних стратегій» [6, 410]. Таким чином, на сторінках однієї монографії представлено деяка кількість різних дефініцій, а загальне визначення особистісного потенціалу не існує. На наш погляд особистісний потенціал більшою мірою відповідає, як пише Д.О. Леонтьєв на с.7 «поняттю "життєстійкість", що введене С. Мадді в якості операціонального аналога "відвазі бути" по П.Тілліху» [6, 7]. Потенціал особистості, як і будь-який інший потенціал, показує стан системи в даний конкретний момент і у зв'язку з цим повинен мати деяку чисельну оцінку. Потенціал, з одного боку, постійно витрачається, а з іншого - поновлюється. У цьому, перш за все, проявляється його системна якість. [5]

Висновки

Отже, на даному етапі були розглянуті різні класифікації потенціалу особистості і можливості кожного з таких потенціалів. В тім спільного визначення поняття "особистісний потенціал" не існує, як не існує єдиного поняття "адаптаційний потенціал". Поняття особистісний потенціал не в змозі повністю замінити поняття адаптації. Враховуючи всі розбіжності в поняттях є необхідність у подальшому поглибленому вивченню проблеми.

References

1. Guzenko, G.M. (2010). Lyuds'kyi potentsial: sutnist' ta priorytetni napryamky rozvytku v Ukraini. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivs'kogo natsional'nogo pedagogichnogo universytetu imeni G. S. Skovorody. Ekonomika. 10, 30-41.
2. Dmitrieva, N.B. (2011). Psihologiya zdorovya. «Tsvetok potentsialov» lichnosti. <https://www.b17.ru/article/2084/>
3. Zaslavskaya, T. I. (2005). Chelovecheskiy potentsial v sovremennom transformatsionnom protsesse. Obshchestvennye nauki i sovremennost', 3, 5-16.
4. Ivanov, O.I. (2010). Chelovecheskiy potentsial (voprosy teorii). Sankt-Petersburgskiy sotsiologicheskii ezhegodnik. SPb.: Izd-vo SPb.GUSE, 8-28

5. Lytvynenko, O.D. (2017). Problema potentsynogo v strukturi osobystosti. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. 5 (23), 55-58.
6. Leontyev, D. A. (2011). Lichnostnyi potentsial: struktura i diagnostika. M.: Smysl.
7. Pavlov, S. V., Klapoushchak, A. U., Baranovskiy, D. M., Krivoruchko, I. O. (2017). Osobystisnyi adaptatsiyni potentsial lyudyny yak pokaznyk uspishnosti diyal'nosti. Vinnyts'kyi natsional'nyi tehnicnyi universytet, m. Vinnytsya. Informatsiyni tehnologii: nauka, tehnika, tehnologiya, osvita, zdorov'ya, III, 114.
8. Pan'kova, O.V. (2010). Otsinka rozvytku lyuds'kogo potentsialu Donets'koi oblasti. Upravlinnnya lyuds'kym ta sotsial'nym rozvytkom u regionah Ukrainy. Donets'k: IEP NAN Ukrainy, 369-385.
9. Leontyev, D. A., Shchur, V. G. (1997). Psikhologiya s chelovecheskim litsom: gumanisticheskaya perspektiva v postsovetskoy psihologii. M.: Smysl.
10. Sokolova, I.U., Borisova, E.E. (2016). Lichnostnyi potentsial cheloveka i ego razvitie v obrazovatel'nom protsesse zhiznedeyatel'nosti. Sovremennyye naukoymkie tehnologii, 6-2, 421-426.